

Katastrofální úhyn racka chechtavého na Chomoutovském jezeře v roce 2010

Smutnou událostí Ptáčí oblasti Litovelské Pomoraví a roku 2010 byl úhyn asi 1440 ex. racka chechtavého (*Larus ridibundus*) v hnízdní kolonii na Chomoutovském jezeře, v důsledku otravy rodenticidem *Lanirat® MICRO*. První příznaky otravy racků zpozorovali rybáři 8.4., následující den jsem lokalitu navštívil a zaznamenal úhyn několika desítek racků na březích jezera, z nichž 2 uhynulé jedince jsem převezl na Státní veterinární ústav v Olomouci za účelem zjištění příčiny úhynu. Pitva prokázala intoxikaci bromadiolonem (účinná látka rodenticidu *Lanirat® MICRO*) a vyloučila intoxikaci fosfidem zinku (účinná látka rodenticidu *Stutox*) – zjištěny byly rozsáhlé krevní výlevy v oblasti žaludku a střev, v jednom případě byl v žaludku zjištěn obsah hnědozelené barvy, v druhém případě byl žaludek prázdný. Následně Správa CHKO Litovelské Pomoraví 12.4. lokalizovala na březích jezera 120 uhynulých racků a druhý den ve spolupráci s ČIŽP na březích a ostrovech jezera 892 uhynulých racků, nejvíce v hnízdní kolonii na velkém ostrově a u jeho břehů – 723 uhynulých jedinců. Dále 19. 4., po vyloučení ptačí chřipky Krajskou veterinární správou, zorganizovala Správa CHKO Litovelské Pomoraví ve spolupráci s držitelem honitby úklid uhynulých racků za přítomnosti ČIŽP, která uhynulé racky spočítala – sebráno bylo 1440 uhynulých jedinců. Po sanaci lokality dne 19.4. již nebylo další významné množství uhynulých jedinců nalezeno. Dne 21.4. Správa CHKO Litovelské Pomoraví ještě odebrala 6 uhynulých jedinců k provedení pitvy, která rovněž prokázala intoxikaci bromadiolonem, rozsáhlé krevní výlevy v podkoží krajiny prsní a vnitřní plochy stehen a v prsní svalovině. V pěti případech byl výživný stav dobrý, v žaludku bylo zjištěno malé množství obsahu šedohnědé barvy s příměsí písku, v jednom případě byla zjevná vyhublost.

V období od 31.3. do 16.4. bylo nahlášeno Státní rostlinolékařské správě v Olomouci použití přípravku *Lanirat® MICRO* v blízkém okolí Chomoutovského jezera (cca od 100 m do 7000 m) celkem třemi zemědělskými podniky a do 10.3. nahlásil aplikaci rodenticidu *Stutox* v blízkém okolí Chomoutovského jezera (cca do 2000 m) čtvrtý zemědělský podnik.

V důsledku hromadného úhynu racků Správa CHKO Litovelské Pomoraví zorganizovala dne 15.6. seminář, jehož se zúčastnili zástupci státní správy, nevládních organizací, majitelů a nájemců pozemků (Ministerstvo životního prostředí, Agentura ochrany přírody a krajiny, Státní rostlinolékařská správa, Krajský úřad Olomouckého a Ústeckého kraje, Krajská hygienická stanice, Krajská veterinární správa, Veterinární a farmaceutická univerzita v Brně, Česká společnost ornitologická, Tyto, Honební společnost Haná).

Cílem semináře bylo popsat a upřesnit problematiku úhynu racků včetně diskuse problematiky a stanovení opatření, která by v budoucnu zabránila obdobnému precedensu. Za tím účelem bylo prezentováno více příspěvků, názorů a pohledů z různých stran. Přestože se zdála být na první pohled celá problematika včetně příčinných souvislostí otravy racků jednoznačná, probíhal seminář v duchu nejednoznačnosti.

První nejednoznačností, na které se účastníci semináře nedokázali dohodnout bylo, zda úhyn racků nastal v důsledku primární či sekundární otravy, tedy zda racki uhynuli v důsledku přímého pozření rodenticidní návnady (primárně), nebo zda hynuli až po pozření přiotrávených jedinců hraboše polního (sekundárně). Oba způsoby otravy byly rozporovány a k jednoznačnému konsensu se nedošlo. V tomto směru jsem byl překvapený, jak málo toho vlastně víme. Stanovení letální dávky bromadiolonu v laboratorních podmínkách bylo testováno např. na křepelkách, kuřatech a bažantech. Dle sdělení jednoho ze zemědělských podniků proběhla aplikace rodenticidu poblíže hnízdiště racků 2.4. dopoledne (aplikováno bylo cca 32 kg přípravku na 4 ha), výskyt hrabošů byl střední (tj. 50-200 aktivních nor/ha). V den aplikace (údajně) na poli žádní rackové nelétali ani za traktorem, ani později. Jelikož

antikoagulanty II. generace inaktivují některé ze srážecích faktorů krve (např. vitamín K), nástup otravy je pozvolný a nastupuje až po několika dnech, nejdříve 5. den po pozření, častěji však až 7. den (jiný zdroj uvádí 3. – 7. den po příjmu návnady, v průměru 4,75. dne). Jedním z příznaků otravy je i nepřijímání potravy – proto v zažívacím traktu otrávených jedinců nebývá potrava nalezena, výživný stav (hubnutí) se odvíjí od délky intoxikace, vnitřní krvácení je prokazováno pravidelně, vnější výjimečně.

Na poli mohli rackové konzumovat nástrahu od 3.4. a příp. hynoucí hraboše od (4)5.4., s maximem kolem 7.4. První uhynulí raci byli zaznamenáni 8.4., což odpovídá úhynu po šesti dnech od pozření přípravku. K masovému úhynu by potom mělo dojít kolem 10.4., což odpovídá realitě. Uvážíme-li, že uhynulo celkem min. 1440 ex. racka chechtavého, kteří by v případě sekundární otravy konzumovali pouze přiotrávené hraboše polní po dobu sedmi dnů, pak při 3 pozřených jedincích hraboše na racka a den by se jednalo o celkové množství 30 240 zkonsumovaných přiotrávených jedinců hraboše polního! Domnívám se proto, že i když nelze vyloučit jednotlivé případy pozření přiotráveného hraboše, jednalo se pravděpodobně o otravu primární.

Druhou nejednoznačností byla příčinná souvislost mezi aplikací rodenticidu *Lanirat*® *MICRO* v blízkosti jezera a následným hromadným úhynem racků. Pro některé účastníky semináře byla tato příčinná souvislost neprokazatelná. Přestože nelze zpochybnit, že uhynulo min. 1440 racků chechtavých (existuje více svědků) a nelze rovněž zpochybnit, že min. 8 jedinců racků uhynulo v důsledku otravy účinnou látkou bromadiolon (existují pitevnické protokoly), byly vzneseny teorie, že raci mohli přípravek pozřít např. v okolí (při provedené DDD v některém z intravilánů), na skládce, kde mohl přípravek někdo odhodit apod.; to již nezmiňují možnost prokázání zodpovědného viníka za otravu racků. Je nutno říci, pokud by měla být příčinná souvislost otravy racků exaktně prokázána, bylo by nutno racky před úhynem telemetricky monitorovat, kam létají za potravou a kde následně hynou, současně by museli být telemetricky sledováni všichni uhynulí jedinci!

Z tohoto pohledu byl konstruktivní přístup České inspekce životního prostředí, která vyšla z vlastní logické úvahy a postavila hypotézu pravděpodobnosti, pokud byl v bezprostředním okolí hnízdiště aplikován rodenticid *Lanirat*® *MICRO* a následně během 6 dní začali masově hynout raci chechtaví a v zažívacím traktu 8 uhynulých jedinců byl pitvou prokázán úhyn v důsledku intoxikace bromadiolonem, je příčinná souvislost otravy racků v důsledku aplikace rodenticidu zřejmá. Na základě tohoto předpokladu Česká inspekce životního prostředí zahájila správní řízení s 23 zemědělsky hospodařícími subjekty (právníckými osobami) na cca 90 % zemědělské půdy v okruhu 10 km (předpokládaná vzdálenost doletu racka chechtavého za potravou) od středu Chomoutovského jezera, o omezení činnosti podle § 66 zákona č. 114/1992 Sb. Bylo vydáno předběžné opatření podle § 61 správního řádu o pozastavení používání přípravku *Lanirat*® *MICRO* v uvedeném okruhu.

Kde se stala chyba? Na základě zjištěných skutečností podala Česká inspekce životního prostředí Státní rostlinolékařské správě podnět k prošetření, zda byly zemědělsky hospodařícími subjekty, které v okolí aplikovaly *Lanirat*® *MICRO*, dodrženy příslušné rostlinolékařské předpisy, zejména zákon 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči, především co do způsobu a množství dávkování rodenticidu. Při těchto kontrolách neshledala Státní rostlinolékařská správa porušení rostlinolékařských předpisů. Česká inspekce životního prostředí současně sama provedla kontroly u zemědělsky hospodařících subjektů. Aplikace přípravku byla včas Státní rostlinolékařské správě nahlášena.

V návodu použití přípravku *Lanirat*® *MICRO* je uvedeno, že přípravek je určen pro volný rozsev na povrchu půdy, včetně plošné aplikace rozmetadlem, kdy „při středním až velmi silném výskytu hraboše polního musí být pozemek ošetřen souvisle a pravidelně“. Současně

návod varuje: „Přípravek je pro ptáky jedovatý, a proto nemůže být použit v místech, kde by mohl být ptáky přijímán jako potrava“, dále je uvedeno: „Přípravek je nebezpečný pro zvěř a ostatní suchozemské obratlovce, kočky, psy a ostatní chovaná zvířata, pro ryby a živočichy sloužící rybám za potravu, je škodlivý pro řasy a pro půdní mikroorganismy při překročení předepsané dávky“.

Kdo nese za otravu racků zodpovědnost? Je možno říci, že primárně jsou zodpovědny zemědělské podniky, které rodenticid aplikovaly, podcenily nebezpečnost přípravku a aplikovaly jej v místě, kde byl přípravek používán ptáky jako potrava. Problém ale tkví i v samotném přípravku *Lanirat® MICRO* a metodice jeho používání, neboť jak se ukázalo, přípravek je silně toxický a pro ptáky nebezpečný a v současnosti je metodicky dovoleno jej aplikovat plošně! V tomto směru se jeví vhodnější aplikace přípravku *Stutox*, který je možné aplikovat (vkládat) pouze do nor hlodavců, bez možnosti jeho plošné aplikace. V současnosti je preferován právě *Lanirat® MICRO*, který na rozdíl od *Stutoxu* je doporučen k používání ve státech Evropské unie.

Vyvstávají otázky, kdy a při jaké abundanci hraboše polního rodenticid použít, jak objektivně početnost hraboše polního stanovit a jak by měly fungovat kontrolní mechanismy, aby k podobné situaci již nedošlo? Současný mechanismus stanovení výskytu hraboše polního a následné aplikace rodenticidu je nastaven tak, že samotný zemědělský subjekt si dle metodiky stanoví početnost hraboše polního a rozhodne, zda rodenticid použije. Tuto skutečnost pak ohlásí v daném termínu Státní rostlinolékařské správě. Metodicky se početnost stanoví dle počtu aktivních nor s výhrabky, ve vazbě na roční období, s následným přepočtem na plochu 1 ha (slabá početnost 10-40 aktivních nor, střední početnost 50-200 nor, silná početnost více jak 210 nor).

Je jisté, že hraboš polní způsobuje v zemědělství nezanedbatelné škody, na druhou stranu jsou však na jeho vyšší početnost bezprostředně vázány populace některých druhů dravců a sov zemědělské krajiny, které bez jeho vyšší početnosti v krajině nejsou schopny reprodukce. Proto by mělo být používání rodenticidů přísněji kontrolováno a rodenticidy by měly být aplikovány šetněji a pouze v případech, kdy je to opravdu nutné.

Karel Poprach

(v textu jsou použity prameny ze Záznamu ze semináře konaného Správou CHKO Litovelské Pomoraví k této problematice)

Fotodokumentace úhynu racka chechtavého v PR Chomoutovské jezero

